

Verrassende religieuze kunst

Christelijke kunstenaars uit het westen gaan vrij om met de religieuze tradities. Voor oosterse kunstenaars ligt dat veel moeilijker vanwege de strikte iconentraditie van de oosters-orthodoxe kerk. De kerk bepaalt of de kunst religieus is of niet. Maar de Cypriotische kunstenaar Lefteris Olympios gaat zijn eigen gang.

tekst Wessel Stoker, beeld Lefteris Olympios

Het werk van de in Amsterdam wonende Cypriotische kunstenaar Lefteris Olympios borduurt op een vrije wijze voort op de traditie van de oosterse icon. En dat is bijzonder voor een kunstenaar die voortkomt uit de Oosterse Orthodoxie met haar regel: de uitbeelding op iconen zo getrouw mogelijk herhalen. In de Domkerk van Utrecht werd eind 2014 een iconostase tentoongesteld waarvoor Olympios op eigen wijze de iconen van zijn geboorteland had geschilderd.

Kijk eens naar zijn icon Konstantinos en Eleni (hieronder). De eerste christelijke Romeinse keizer Constantijn en diens vrome moeder Helena nemen in de Byzantijnse traditie een belangrijke plaats in. Constantijn had aan de christenen vrijheid van godsdienst gegeven. Helena zou volgens de legende het kruis van Christus in Palestina hebben teruggevonden.

De traditionele icon toont Constantijn en Helena met het Kruis tussen hen in. Olympios plaatst de traditionele icon in de hedendaagse situatie van de wereldreligies en religieuze conflicten. Op de achtergrond heeft hij in drie talen geschreven: Christendom, Jodendom en Islam. Zijn icon van Constantijn en Helena is zo een teken van hoop op verzoening in religieuze conflicten die thans de wereld teisteren.

Op een andere icon uit deze serie is de figuur van Constantijn vervaagd en krijgt Helena daarentegen een scherpere profilering. Dit wijst erop dat de politiek van Constantijn ook ter discussie staat.

Religieuze kunst?

Olympios' verbeelding van christelijke thema's is uitdagend. Hij vernieuwt de religieuze beeldtraditie door iconen en bijbelverhalen in onze heden-

daagse leefwereld zo te plaatsen dat ze actuele betekenis krijgen.

De kunsthistoricus van het Atheense museum Ionna Alexandri meent dat zijn werk geen religieuze kunst is.

Zij schrijft in de catalogus van Olympios' tentoonstelling in het Byzantijns en christelijk museum van Athene in 2012/21013: 'Olympios is geen neo-Byzantijnse kunstenaar, die in een historische stijl werkt; hij is een schilder die zijn historische esthetische modellen in een geheel nieuwe stijl bewerkt. Lefteris Olympios is geen religieus kunstenaar'.

Hiermee wordt het eeuwenoude conflict tussen Oost en West over religieuze kunst bevestigd. Voor de Oosters-orthodoxe kerk geldt een werk religieus als het volgens de (kerkelijk) vastgestelde regels de icon van een bepaalde heilige of feest getrouw weergeeft.

In het Westen is het vanaf de Italiaanse schilder Giotto

(1266/7-1337) gebruikelijk om een uitbeelding van het christelijk geloof te geven die tevens een eigentijdse interpretatie van het Evangelie is. Zo nam Warhol Het laatste Avondmaal van Leonardo da Vinci als uitgangspunt van zijn serie *The Last Supper* waarbij hij Christus als heilbrenger uitbeeldde voor de hedendaagse consumptiemaatschappij.

Op vergelijkbare wijze doet Olympios dat. Volgens de westerse opvatting maakt hij daarmee religieuze kunst. Op mijn vraag in dit verband antwoordde de kunstenaar dat hij zich meer verwant voelt met moderne westerse kunstenaars die religieuze kunst maken zoals Rothko en Matisse dan met Jawlenski die met zijn serie *Abstrakter Kopf* ook de iconentraditie voortzet.

Ik geef twee voorbeelden van Olympios' religieuze kunst.

De kruisafneming

Kijkt u eens naar *De kruisafneming*, hier met de titel *Boodschapper (Messenger)*, 2015. Beroemd is de kruisafneming van Rubens (1611) in de kathedraal van Antwerpen. Olympios kent dit schilderij maar maakt er een serie van met een eigen accent. Eerst schilderde hij kruisafnemingen (1993/4) waarbij je niet de vorm van een kruis ziet, maar een paal waaraan Christus aan de bovenkant vastgebonden is met het hoofd gebogen. Dat zet de kijker aan het denken: waarom geen kruis, maar een paal? Maakt dat verschil?

Twee figuren staan op ladders om de dode Christus naar beneden te dragen. Ze zijn zoals vaak bij Olympios abstract geschilderd. Het zijn eerder contouren van personen dan duidelijke te herkennen mensen. Bij een religieus schilderij gaat het immers niet om een fotografische afbeelding van iemand. Zijn serie van de kruisafneming wisselt in kleur en in een verschillend effect van licht en donker.

In de afbeelding uit 2015 doet Olympios een stap verder. De titel is niet meer *Kruisafneming* maar *De boodschapper*. We zien een (kruis?)paal waar Jezus zojuist is afgenomen. Drie vrouwen staan op de voorgrond met een gebaar van rouw, met hun handen het gezicht bedekkend.

Verrassend is dat op de achtergrond een engel als boodschapper komt aanlopen. Hij is in het wit en doorbreekt daarmee het kleurpalet van groen/grijs van het schilderij. Ook het dode lichaam van Christus is wit van kleur, onmiskenbaar wil de engel hier het nieuws brengen dat Christus op de derde dag zal opstaan.

De schilder weeft hiermee de boodschap van de engel aan de drie vrouwen op Paasmorgen ineen met het gebeuren van de kruisafneming. In de Oosterse orthodoxe schilderkunst legt men veel minder het accent op de uitbeelding van het lijden van Christus dan doorgaans in het Westen gebeurt. Speelt dat hier in dit schilderij ook een rol?

Het is een oude traditie in de religieuze schilderkunst om twee verhalen in een te weven. Rafael deed het in zijn *Transfiguratie* 1518/1520. Hij

Olympios verbeeldt hoop op verzoening. *Konstantinos en Eleni* (2013)

van Lefteris Olympios

De engel is wit, het dode lichaam van Christus ook. *Messenger* (2015)

bracht het verhaal van de Verheerlijking van Jezus op de berg in samenhang met het gebeuren erna: de genezing van de geesteszieke jongen. Ook op iconen kan men dat zien zoals op de icoon van de geboorte van Jezus, die vaak ook het bezoek van de drie magiërs afbeeldt.

Het doek van Veronica

Bekend is het verhaal dat Veronica Jezus' gelaat tijdens zijn gang naar het kruis heeft afgewist met een doek waarin de afdruk van zijn gelaat achterbleef. De betekenis die door katholieken toegekend werd aan het doek laat goed zien hoe religieuze beelden in de gelovige praktijk kunnen functioneren.

Het gaat niet om de afbeelding als zodanig maar om de presentie van de afgebeelde Christus voor de gelovige. In het doek is Christus als afwezig toch aanwezig zoals ook in de viering van brood en wijn in de liturgie. In algemene zin is het te vergelijken met een foto of een voorwerp van de overledene die de nabestaande met eerbied koestert.

men is in de strijd voor recht en gerechtigheid. Hij is een dierbare van de vrouw. Het kijken ernaar brengt een schok te weeg. Het beeld doemt op van de dwaze moeders uit Argentinië die opkomen voor hun verdwenen geliefden.

Hier wordt dit dramatisch weergegeven via de beeldopvatting van het Veronicadoek. Het doek met de afbeelding van de verdwenen (of dode) dierbare fungeert voor de vrouw op dubbele wijze. Niet alleen als protest tegen een onderdrukkend regiem maar voor haar zelf ook als contact met de overledene. Hij is op het doek afwezig aanwezig. Op deze wijze weet Olympios de oude betekenis van het Veronicadoek opnieuw te iken in de huidige wereldsituatie.

Olympios maakt kunst die de christelijke traditie actualiseert. Hij heeft een sterke affiniteit met de christelijke beeldtraditie en weet die overtuigend te hernieuwen. Zijn werk verdient royaal een plaats in kerken of in religieuze musea.

Wat zien we op het door het Veronica-doek geïnspireerde werk van Olympios, getiteld *Veroniki or the Absent*, 1999? Het Veronicadoek neemt Olympios als uitgangspunt. Je ziet een vrouw getooid in de kledij die men op Noord-Cyprus draagt. Ook zij houdt een doek voor zich met een afbeelding van een gelaat, zoals te zien op de Veronica van Hans Memling en Zurbaran.

Bij dit werk van Olympios wordt de achtergrond gevormd door tal van kleine figuren met dezelfde afbeelding van vrouwen met een doek in hun handen. Kijken we naar de centrale Veronica met het doek voor zich, dan vraag je je af wie de afgebeelde op het doek is.

De afgebeelde is niet Christus, want hij draagt een pak. Hij is een man die omgekomen

Olympios haalt het verhaal van Veronica naar het nu. *Veroniki or the absent* (1999)